

Landskap: *Småland* Upptecknare: *G. A. Hartman, Emmaboda*
 Härad: *S. Möre* Berättare: " " " "
 Socken: *Vissefjärda* Berättarens yrke: *folkokollvärd*
 Uppteckningsår: *1965* Född år *1888* i *Vissefjärda*

Briodling. s. 1-15.

LUF 127

*(uppgifter fr. Hjortoberga sn.
 Medelstads hd., Blekinge
 s. 3-4, 13-15.)*

ACC. N:R M. 16327:1

B I O D L I N G (LUF 127)
=====

I det följande ska jag försöka ge åtminstone några svar på rubricerade ämne, och samtliga svar på frågorna härrör från vad jag minns i barndomen samt senare eller hört omtalas, alltså det mesta ur min egen erfarenhet. Dels gäller det från min hemby Fåglasjö samt i viss mån vår socken - Vissefjärda - samt även andra platser, vilket ska framgå av mina svar. Men jag får även förutskicka, att jag inte kan lämna alla frågor besvarade, men det som meddelas är korrekt. Har aldrig direkt själv varit intresserad av biodling, som många av mina kolleger, annars skulle platsen vid min skola (Pellamåla i Vissefjärda) ha varit idealisk. Däremot var min äldste broder Frans (folkskollärare även han) i Johannishus, Hjortsberga församling i Blekinge, omkring första världskriget samt i flera årtionden därefter stor biodlare.

I min första barndom i slutet av 1890-talet, var biodlingen i min hemby huvudsakligen utövad av en enda person, nämligen hemmansägare M. O. Mårtensson, bördig från Gäddegöls by i Eringsboda socken, Blekinge. Han 1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

204/111-65

ACC. NR M. 16327:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

började försiktigt i liten skala samt ökade sin erfarenhet om biskötsel undan för undan. Med tiden blev han storodlare eller "bikung". Hans biskötsel baserades under såväl hans som hans sons Hj. Mårtenssons tid på både hemmakupor ^{men} som mest s.k. "låtabi", d.v.s. de hade halvdel i ett antal samhällen med flera personer i trakten, alltså delade fifty-fifty både svärmar, honung och vax. För ett tiotal år sedan upphörde Hj. M. med rörelsen på grund av ålder samt att ingen av sönerna ville träda till att sköta bigården. Det här i fortsättningen beskrivna rör i mycket just vad jag iakttagit på denna angivna plats, men något ska röra också min brors "biinkomst". Jag ska nu i mesta utsträckning följa frågelistan men hoppa över sådant, som jag inte kan besvara.

Med ovannämnda bigårds nedläggning har även biodlingen för övrigt blivit minimal. Visst finns en eller ett par kupor vid någon gård eller stuga inom västra delen av Vissefjärda (min f.d. skolrote), men intresset synes minska år från år. Det beror väl mest på att böndernas barn inte vill fortsätta i jordbruket utan reser sin väg, och allt eftersom som jordbruken läggs ner och bygderna avfolkas, försvinner även denna urgamla näringsgren, som biskötseln ändock är.

ACC. N:R M. 16327:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vanligtvis var det bönder eller torpare, som vid sekelskiftet eller ^{ca}ärförinnan sysslade med biodling, och av den senare kategorien minns jag en från Buemåla i Vissefjärda västra sockendel, som hade många låta-kupor från bikungen i Påglasjö, just därför att denne torpare bodde mitt inne i en mo, där det växte mycket ymnigt med ljung och där det på sensommaren alltså under de flesta år var ett bra s.k. ljungdrag. På för- och högsommartiderna var det ^{en}andra växters blommor, som blev föremål för binas samlarflit.

På de senaste årtiondena har också andra yrkeskategorier trätt i jordbrukande personers fotspår vad det gäller biskötsel, t.ex. hantverkare och folkskollärare, bosatta ute vid de små byskolorna, alltså mitt ute bland blommorna i ängarna, på fälten och i skogarna. En sådan lärare var J.P. Forsén i Alsjö, i östra sockendelen av Vissefjärda, en kollega till upptecknaren, död för något år sedan. Han flyttade efter pensioneringen till Nybro stad, där han köpt villa med trädgård, och så länge krafterna varade hade han sina kära kupor kvar.

En annan lärare - min äldste bror Frans Hartman, Johannishus, Hjortsberga socken, Blekinge, alltså intill Wachtmeisters stamgods. Han ~~startade~~ 3.

ACC. N:R M. 16327:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

startade sin hobby blygsamt omkring 1910-talet och expanderade sedan i lugn takt, så att han vid sin avgång från lärartjänsten hade ett 50-tal samhällen. Just under första världskriget hade han kommit upp i full kapacitet, vilket beredde honom stora extrainkomster vid försäljning av honung. Han gjorde sej under krigsåren med bristen på livsmedel en rätt stor förmögenhet, särskilt välkommen, då hans tre söner behövde medel för bedrivande av studierna. Han hade endast ramkupor, medan Mårtensson i Fåglasjö och andra i trakten under senare delen av 1800-talet hade enbart halmkupor, sedermera in på 1900-talet så småningom helt övergående till modernare kupor, ramkupor med ett eller flera samhällen i varje.

Denne "bikung" i Fåglasjö hade under glanstiderna mer än hundra-talet samhällen, av vilka c:a en fjärdedel fanns vid gården, de övriga i omnejden "till låta" hos bönder, torpare eller annat folk. Och skötseln av bina var bikungens, när bina svärmade eller kuporna skulle skattas osv., men han skulle ha hjälp av de andra, då så behövdes och vilka budade "kungen", som i ilfart med hästskjuts kom till ort och ställe och ordnade med svärmars intagning eller tätning av kupan, mm. sådant.

ACC. N:R M. 16327:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hans bigård i Fåglasjö stod på framsidan av boningshuset, och raden av kupor stod mot söder, och bakom var ett högt plank eller rättare vägg av bräder, mot vilken södersolen gassade på, alltså en idealisk plats för kuporna. På mågra alnshöga bänkar stod så kuporna, med kupornas fluster rakt mot södersolen.

Att börja med hade de här bara halmkupor, först inköpta, sedermera gjorda av ägaren till bigården, och formen var den vanliga eller klockformiga. Som tak över halmkupan hade man antingen liksom en viska av långhalm(råg), liknande dem man förr hade att stoppa flskaor i och som helt täckte kupan ända ner till bänken. Ovanpå detta kunde även en konformig täckning finnas, gjord av en granbark, vilken snotts ihop försk^å till en strut och sedan satts över kupan. Att hålla samman det hela var det vidjor eller ringar av tunt bandjärn, liknande järnbanden kring en del fat eller tunnor.

Som tidigare omnämnts så var hanteringen först inställd på skötsel av de egna kuporna, sedermera tillkom de s.k. låta-samhällena. För att förbilliga kupframställningen gjorde man slutligen alla tillbehör själva vid gården, men endast halmkupor av beskriven fason. Tätningen

ACC. N:R M. 46327:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mellan halmkupan och flustret gjordes med färsk kodynga,likaså på andra ställen,där kupan var dragig på grund av otäthet.

De enkla redskapen,som behövde användas,gjorde man själv,t.ex. tyghandskar samt slöja över huvudet,för att inte få bistic,den senare gjord av någon utrangerad hemmavävd trådgardin.Man hade alltså inga fler grejor - åtminstone kan jag inte minnas att ha sett några andra - men med dessa enkla kupor samt dito hjälpmedel erhöles inte ringa utbyte av kuporna.

Med dessa kupor kunde vid skattningen på höstarna inte samhällena skonas:några av de kraftigaste fick leva kvar över vintern samt äta opp sin samlade kvantitet av honung,de övriga "slaktades" enligt konstens regler,d.v.s.bina dödades med i kupan inblås svavelrök.

Ur de slaktade kuporna togs alla bikakor ut samt lades utbredda på gamla lakan eller täcken ute i oktobersolen,så att honungen sku lle bli lättflytande.Dessförinnan hade man tagit bort eventuellt förekommande larvceller och annat|varpå kakorna samlade pressades under ytterligare något uppvärmning,tills man fått ut det mesta av honungen.Detta blev honung av första klass,avsedd att försäljas till handlare eller 6. därhemma till högsta pris.Senare pressades de urkramade kakorna

ACC. N:R M. 16327:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ännu en gång, efter det de uppvärmts, och denna honung blev sekunda kvalitet.

Naturligtvis hade man sina problem med att sila och rena honungen, vilket torde ha tillgått på mycket primitivt sätt för att inte få med vaxbitar av kakorna, och gardinväv eller metalleduk var användbara till detta. Den sämsta sorten var i alla fall bemängd med smulor av kakorna, så att man trodde att säljaren blandat in rågmjöl. Däremot smälte man socker och blandade i honungen för att öka mängden, vilket skedde även med primakvalitén.

Det var att flacka omkring för bikungen med häst och vagn inom en milsvid omkrets, även ner till byar i angränsande delar av norra Blekinge. Först använde han en gammal trilla, men då rörelsen utvecklades, måste anskaffas en flakvagn, som liksom trillan hade fjädrar. Detta för att inte kuporna skulle skakas för mycket och bina oroas därav.

På våren och sommaren var det att dels se till kuporna hemma, sedan låtakuporna. Det skulle ordnas före första utflykten ur kupan, på eftervåren och sommaren ta vara på svärmarna. Och på höstarna placera ut kuporna på goda ställen för ljunghuset. Ett ständigt flängande alltså.

ACC. N:R M. 16327:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Och överallt hos låtakupornas ägare vankades det spendering, så att vederbörande expert - bikung blev rätt mosig ibland. Han körde alltid förbi mitt föräldrahem, när han skulle ut och sköta om bikuporna i trakten, eller också fara på försäljning av skördad honung.

Detta var under halmkupornas era, således fram till ungefärligen sekelskiftet. Sonen Hj. Mårtensson kom nu in i bilden och fick lära se j biskötsel praktiskt av fadern. Genom att nu ingå i biodlareförening och anskaffa litteratur, däribland Bitidningen, kom bikungen med son att få kännedom om ramkuporna och deras förträfflighet framför halmkuporna. I bitidningen annonserades om ramkupor, ramar, bikakor, honungsslungor o. annan materiell för att kunna idka rationell biskötsel, likaså om burkar och etiketter, de senare om man ingått i biodlarföreningen. Småningom ersattes, men i sakta tempo, halmkuporna med ramkupor, men man hade kvar de förstnämnda, nu mest att placera ut bland låta-ägarna. Men halmkuporna ersattes även för dessa småningom med ramkupor, så att man slapp att på höstarna "slakta" några samhällen. Och så var övergången klar in på 20-30-talet till helt moderniserad biodling. Man hade inte bara nu ramkupor för ett samhälle per kupa utan s.k. paviljonger med två-tre samhällen.

8.

ACC. N:R M. 16327: 9.

För att förbättra den inhemska bistammen införskaffade man här i Fågglasjö drottningar från utlandet, t.ex. från Lüneburg i Tyskland, Krain i Österrike och Norditalien. Dessa drottningar försändes per post (prov utan värde) och var emballerade i decimeterlånga fyrkantiga trästavar, som var urholkade, så att en bidrottning kunde få gott rum. Sådana visar för att bryta inaveln bland bisamhällena kunde även köpas från någon firma, som handlade med alla sorters utensilier, vilka kunde behövas inom biodlingen. De förde även glasburkar, etiketter, honungsslungor, ramkuper, ramar, pressade bikakor, slöjor osv. Men som ramar, kuper, kakor bl.a. lärde biägare snart att tillverka själva, vilket blev mycket billigare.

Genom att biägare anslöt sej till biodlareföreningen och använde deras etikett på honungsburkarna, måste man vara rädd om sin renommé och inte salubjuda förfalskad vara. Med ramkupornas införande kunde man se in i kupan, hur bina arbetade, när en ram var färdigfylld och ny behövde insättas m.m. Utbytet av honung blev större genom att bina utfodrades med sockerlösning, samhällen som var svaga kunde genom dylik tillförsel överleva under vintern, allt bidragande till att lämna ett bättre ekonomiskt utbyte av denna näringsgren. Ovannämnda bikungar, far och son, kunde

9. Således antes ha fått hörelsen i Högsta Rätt.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16327:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Då vederbörande under ^Mhalkupetiden drev biskötsel i liten skala, såldes den mesta för att inte säja hela skörden honung hemmakring, och vanligen kom det köpare med medhavda buteljjer, i vilka varan skulle tappas. Det var kvarter och halvstop och ännu mindre kvantiteter, i senare fallet kanske i en kaffekopp eller celsemugg. Till förtäring tyckte man bland de fattigare honung vara bra dyrt, varför de köpte blott till medicin, för utvärtes eller invärtes bruk. Vid förkylning drack man varmt vatten med honung, vid bölder gjordes en honungsdeg att lägga på för att svullnaden skulle mogna. Men ansåg man sej ha råd, blev det honung på smörgåsen eller enbart på brödskivan, "tvesågla" ansågs vara slöseri.

Sedan man infört modern biodling och erhållit större kvantiteter, med kvalitetsbedömning, såldes honungen mest till affärerna i nejden. Men man kunde även inhandla en burk hos odlaren, som hade lager av sin vara i hemmet.

Under en tid av fentiotalet år lyckades de nämnda biodlarna bli för-
mogna på sin rörelse. För att kunna driva den själva hade man i stället
lejd arbetskraft i jordbruket, dräng och piga, det betalade sej och så
slapp man ifrån en hel del ansträngande sysslor inom denna näringsgren.
10.

ACC. N:R M. 16327: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det frågas om i listan t.ex. om, vad som gjorde bina aggressiva resp. lugna. Man ansåga, att om en person, som luktade sprit, kom i närheten av bigården, anföll bina argt denne, medan en nykter fick gå i fred. Likaså var det farligt att slå omkring sej, då man ^{gick} förbi en kupa, kring vilken bina for omkring, då detta tydligen retade dem, så att de anföll och stack den viftande.

Ett lugnt och sansat uppträdande i närheten av kuporna var ett bra sätt att inte bli attackerad av bina, och rökte man dessutom tobak, avskräckte röken bina att närma sej inpå den rökande. Främlingar anfölls ofta av bina, medan de, som dagligen passerade bigården ofta, blev sällan föremål för stick av bina. Och skötaren hade aldrig eller högst sällan besvär med att värja sej mot stick eller anfall från bina. Kanske det i båda senare exempel tydde på att bina kände igen sina värdare eller husets folk, i alla händelser såg det så ut åtminstone.

Det troddes, att bigiftet hade en god inverkan vid stick, särskilt för reumatiska personer. Huruvida detta var sant, har inte svararen fått något belägg för. Men att bistick, om de var flera, kunde vara farliga, det hände min måg, folkskoll. Lundquist en gång vid besök på en bigård.
11.

ACC. N:R M. 16327:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Han blev så illa därän, att han var nästan medvetslös. Han kryade dock på sej utan att läkare behövde ingripa. Det är emellertid bevisat, att en del personer är mycket känsliga för bigiftet, medan andra inte alls eller i mycket ringa grad reagerar för detta, även om flera stick ges.

Gamla talesätt i anslutning till bin var bl.a. "Flitig som ett bi" och "Arg som ett bi" samt angående honungen "Söt som honung" och "Len som honung". Och rörande vaxet sade man "Mjuk som vax".

Rörande bikungen i Fåglasjö och hans son var de bägge självlärda inom sin binäring. Om de tjänade pengar på rörelsen så fick de även röna förluster, särskilt i början, d.v.s. betala lärpengar. Detta är inte något speciellt för biskötare.

Man fick vidkännas förluster genom sjukdomar hos bina, genom bortflugna svärmar, genom ogynnsam väderlek m.m. Andra år utan dessa ogynnsamma förhållanden gav god skörd av honung och vax, och ju mer de lärde sej, desto mer sällan uppstod förluster på näringen.

Det kom ofta folk till dem för att begära råd om biskötsel samt att genom dem inköpa materiell och redskap då man startat med att ha bin.

För besväret tog bikungen naturligtvis lite ersättning.

ACC. N:R **M. 16327 : 13.**

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det var inte bara praktiken, som gjorde bikungarna till framgångsrika biskötare: även studiet av bitidningar samt annan litteratur i ämnet biskötsel gjorde sitt till. Visserligen talade folk om att somliga hade "tur" i fråga om att lyckas i skötseln av bina liksom man gjorde i andra avseenden, men det låg väl en hel del avund i detta talesätt, kanske lite vidskepelse också. Att det var särskild tur att hitta en bisvärm, ansåg man, och särskilt om svärmen hade slagit ner på något ställe, där det var förenat med stora svårigheter att få den bärgad, t.ex. i en skorsten eller i ett mycket högt träd.

Så vill jag berätta något om min brors insatser inom biskötseln. Han var min äldste bror, hette Frans Hartman samt var folkskoll. inom Hjortsberga skoldistrikt från 1896 till 1933, då han pensionerades.

Han började med biskötsel omkring 1910 och i liten skala ^{sen} ~~samt~~ hade bigården placerad i skolträdgården i Johannishus. Att trakten var idealisk för biodling är säkert. Godsets ägare hade börjat odla alsikeklöver på de vidsträckta åkrarna runt om skolan, och här hade bina ~~märkta~~ "drag" under klöverns blomningstid. Dessutom var det vidsträckta marker, som var beväxta med ljung, vilket även gav mycket under ljungdraget ~~på~~ 13.

ACC. N:R M. 16327:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

på höstarna. Rörande klöver så kunde inte bina få honung från rödklövern på grund av att dess blommor var så djupa, att binas sugrör inte nådde ner till nektarna, medan alsike- och vitklövern inte hade denna nackdel. Detta hade ^MMårtensson i Fåglasjö även reda på, så att han började odla alsikeklöver i stället för rödklöver på sina åkrar. Min bror drev även en större fruktträdgård, där bina kunde samla honung samtidigt som de tjänstgjorde som pollinerare.

Min bror hade aldrig några halmkupor, utan han startade med en eller ett par ramkupor med ett samhälle i vardera. Men han var mycket intresserad av träslöjd samt även praktiskt kunnig på andra områden, så att då han hade inköpt sin första ramkupa, började han själv tillverka sådana med den köpta som förebild. Och under de närmaste åren gjorde han alla sina kupor själv, även sådana med flera samhällen i varje. Dessutom tillverkade han ramarna och gjorde även redskap. Pressade bikakor gjorde han också, så att han blev helt självförsörjande i fråga om utrustning.

Då första världskriget utbröt, hade han inte bara en stor bigård utan även en hönsgård med två- trehundra djur. Priset på honung brukde i allmänhet följa smörpriset, men under ransoneringen av sockret, rakade 14.

ACC. N:R M. 16327:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

honungspriset opp ofantligt. Socker till bina erhöill man till billigare pris än i övriga sammanhang, vilket gynnade biskötseln. Han tjänade mycket pengar på såväl bina som sina många höns och även på fruktträden, så att dessa inkomster vida översteg lönen för lärartjänsten. För sina insatser inom inom bi-, höns- och trädgårdsskötsel fick han erkännande bl. a. från länets hushållningssällskap. När han flyttade till egen villa efter pensioneringen, inte långt från skolan, tog han såväl höns som bin med sej samt drev allt som vanligt. En större trädgård anlade han kring sin bostad. Han dog 1962 vid 89 års ålder, men då hade han sedan åratal tillbaka inte längre vare sej höns eller bin.

Folkskollärare J.P. Forsén i Alsjö, Vissefjärda, var även han en entusiastisk biodlare, liksom många kolleger, och tog vid avgång från sin lärartjänst bikuporna med sej vid flyttningen till Nybro. Och i våra orter är det fortfarande många landsbygdslärare, som bedriver biskötsel som en lönande hobby samt innehar oftast ordförandeposten i socknarnas biodlareföreningar och tjänstgör som undervisare i biskötsel samt tillvaratagandet av såväl honungen som vaxet. Enligt vad som erfarits har sommaren 1965 varit mindre lyckad för biskötseln i trakten till följd 15) av det myckna regnandet.-